

Földrajzinév-használat a magyar nemzeti atlaszokban (1967–2021)

GERCSÁK Gábor

DOI: 10.30921/GK.76.2024.1.3

Absztrakt: Az első rész ismerteti az első, 1967-ben magyarul megjelent Magyarország nemzeti atlasza névrajzi gyakorlatát, majd az 1989-ben magyarul és angolul megjelent Magyarország nemzeti atlasza/National Atlas of Hungary névírását. Utána a szűkített tartalmú, 2009-ben angolul (Hungary in Maps), majd 2011-ben önálló magyar kötetként megjelent (Magyarország térképekben) előzetes nemzeti atlasz névrajzát értékeli úgy, hogy a földrajzi nevek használatára vonatkozó szerkesztői elképzeléseket csak az atlaszok névanyagának gondos összehasonlításával utólag lehetett megállapítani. Az új Magyarország nemzeti atlasza/National Atlas of Hungary projekt keretében eddig összesen két kötet jelent meg, mindegyik magyarul és angolul 2018-ban (Természeti környezet/Natural Environment) és 2021-ben (Társadalom/Society). A cikk részletezi és számos földrajzi név példájával illusztrálja a kötetekben használt névírás elveket. Végül kiválasztott helynevek összefoglaló táblázatai szemléltetik, milyen változásokon ment keresztül a határon túli helynevek térképi írása és a magyar természetföldrajzi nevek angol megfeleltetése az elmúlt fél évszázadban.

Abstract: The paper presents the use of place names in the first National Atlas of Hungary published in Hungarian in 1967, followed by the National Atlas of Hungary published in Hungarian and English in 1989. Then, it evaluates the use of place names in the preliminary national atlas, published in English (Hungary in Maps) in 2009 and as a separate Hungarian volume in Hungarian, which was published with expanded content in 2011. The editorial ideas on the use of geographical names in these atlases could only be established afterwards by their careful comparison. So far, two of the four volumes have been published in the framework of the new National Atlas of Hungary project, in Hungarian and English, in 2018 (Natural Environment) and in 2021 (Society). This paper details and illustrates the naming principles used in all these publications with examples of several geographical names. Finally, summary tables of selected names illustrate the changes in the cartographic representation of place names beyond the borders of Hungary and the English equivalence of Hungarian physical geographical names over the last half century.

Kulcsszavak: exonima, endonima, kisebbségi nevek, névváltozatok

Keywords: exonym, endonym, minority names, name variants

1. A nemzeti atlaszokról

A több mint százhusz évre visszatekintő nemzeti atlaszok magas színvonalon elkészített térképek sorozatát tartalmazzák, amelyeket szöveges magyarázatok, nem egyszer táblázatok, grafikonok és fényképek is kiegészítenek. Így mutatják be az adott ország természeti adottságait, gazdasági és társadalmi állapotát. Feldolgozásuk szerint részben tudományos-tájékoztató jellegű, részben szélesebb közönséget szolgáló népszerűsítő-tudományos jellegű. Kivételükben igényesek és nagy méretűek, ám az utóbbi évtizedekben már digitális formában is megjelennek, sőt a világháló segítségével a tartalmat akár interaktív módon is elemezhetik.

Az ország sokoldalú jellemzőit többnyire nemcsak nemzeti, de idegen nyelven is az olvasók elé tárja, ezáltal szolgálja azt a célt, hogy a külföldi

érdeklődők reális képet kapjanak az államról. Ezért nem véletlen, hogy a nemzeti atlaszok létrehozása mindenhol állami kezdeményezésű, és finanszírozásuk állami feladatnak számít. A nemzeti atlaszt gyakran úgy tekintik, mint ha az adott ország, nemzet „személyi igazolványa” lenne. Napjainkban a Föld országainak többsége rendelkezik nemzeti atlaszal, mint kiemelkedő nemzeti szimbólummal, amit általában két-három évtizedenként újítanak fel. A magyar nemzeti atlaszokról, előzményükről és a jelenleg is folyó munkáról a www.nemzeti-atlasz.hu lap részletes tájékoztatást ad.

2. A magyar nemzeti atlaszok kiadásai

A hazai földrajztudomány és térképészet mindig meghatározó szerepet játszott a nemzet- és honismeret fejlesztésében, a rólunk és országunkról alkotott kép formálásában.

1. ábra. A Magyarország nemzeti atlasza borítója (1967) és fedőlapja (1989)

Mai értelemben vett, széles tematikájú nemzeti atlasz azonban csak a 20. század második felében, 1967-ben, a szocializmus csúcspontján jelent meg először (Radó 1967), amit egy 1989. évi, jóval gazdagabb tartalmú második nemzeti atlasz követett (Pécsi 1989) a nyitás időszakában, a szocialista időszak legutolsó évében (1. ábra). Mind a kettő nagyon fontos adatokat és leírásokat tartalmaz, amelyek most már kortörténeti jelentőséggel bírnak annak ellenére, hogy ezekben az atlaszokban a térképek döntően csak a Magyarország államhatárai által meghatározott területre vonatkoztak, még közép-európai vagy Kárpát-medencei kitekintést is csak néhány témában adtak.

Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézete a nemzetközi közreműködéssel szerkesztett úgynevezett *in Maps* regionális atlaszok sorozata keretében – *South Eastern Europe in Maps* (2005, 2007), *Ukraine in Maps* (2008) és *Belarus in Maps* (2017) – az új magyar nemzeti atlasz előfutárának tekinthető, kisebb méretű, ám tartalmában részben újszerű tematikus atlaszt jelentetett meg (előbb angolul) a külföld tájékoztatására, 2009-ben *Hungary in Maps* címmel (Kocsis-Schweitzer 2009). A bővített és frissített magyar nyelvű kiadvány – még nem nemzeti atlasz – 2011-ben jelent meg *Magyarország térképekben* címmel (2. ábra) (Kocsis-Schweitzer 2011).

A legújabb nemzeti atlasz négykötetes lesz. Újdonsága az előző kiadásokhoz képest, hogy a Magyarország adottságait és helyzetét bemutató

térképeket tágabb földrajzi környezetben is elhelyezi. Természetesen elsősorban atlasz, de a korábbiakhoz képest több benne a magyarázó és értékelő szöveg, táblázat, grafikon, fénykép. Eddig két önálló kötet jelent meg magyarul és angolul 2018-ban (3. ábra) (Kocsis 2018a, 2018b) és 2021-ben (Kocsis 2021a, 2021b). A határon túli földrajzi nevek használatát mind a két kötetben egységes irányelv szabályozza. Fontos megjegyezni, hogy a nemzeti atlasz angol nyelvű változatai szükségessé tették angol anyanyelvű lektorok közreműködését nemcsak a fordítások ellenőrzésében, hanem a magyar és külföldi földrajzi nevek angol nyelvű alakjának egységes szemléletű kialakításában is.

3. A magyar nemzeti atlaszok földrajzinév-használata

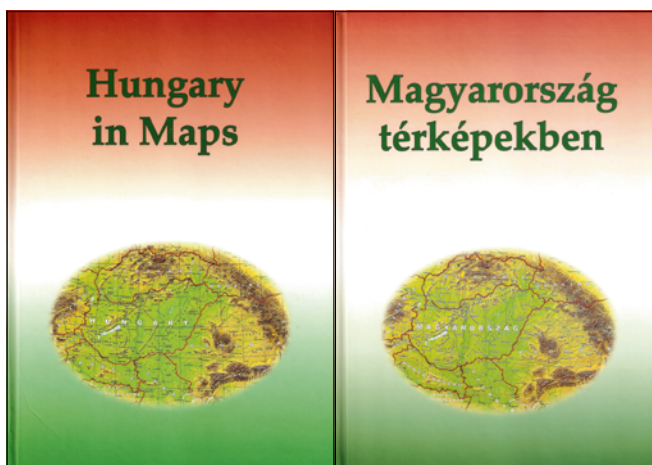
Jelen cikk elemzi, hogy az utóbbi öt évtizedben megjelent magyar nemzeti atlaszokban miként alakult az országnk határain túli természetföldrajzi és településnevek helyi, magyar és angol nyelvű megadásának gyakorlata, valamint a magyarországi természetföldrajzi nevek angol nyelvű megfeleltetése. Bemutatja, milyen előzmények után jutottak el a szerkesztők azokhoz az elvekhez, amelyeket Magyarország új nemzeti atlaszában következetesen alkalmaztak. Azonban – a nemzeti atlasz utolsó két kötetét leszámítva – az előző kiadások névrajzi elveire csak az atlasz térképeinek vizsgálata alapján lehet következtetni.

A tárgyalás során előforduló fontosabb szakkifejezések magyarázata (Bölcskei-Farkas-Slíz 2017):

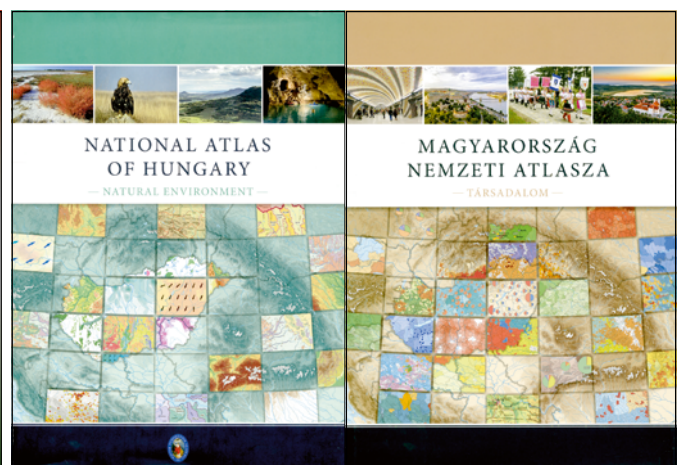
Endonima (*helyi név, belső név* vagy *hivatalos név* formában is használják). Egy földrajzi alakulat neve egy olyan hivatalos vagy széles körben beszélt nyelven, amely azon a területen használatos, ahol maga az alakulat található. Példák: a német Eisenstadt (nem a magyar Kismarton); a magyar Győr (nem a német Raab); a cseh Praha (nem az angol Prague); ugyancsak a magyar Nagyvárad (nem csak a román Oradea), mert bár a magyar nyelv nem hivatalos ott, de széles körben beszélnek.

Exonima (*idegen név* vagy *külső név* formában is használják). Egy adott nyelvben használt név, mellyel olyan földrajzi alakulatot jelölnek, amely kívül található azon a területen, ahol a kérdéses nyelvet széles körben beszélnek, s amely név formájában különbözik a megfelelő endonimá(k)tól, amely(ek) et azon a területen használnak, ahol a földrajzi alakulat található. Példák: a magyar Bécs (a német Wien exonimája); a német Plattensee (a magyar Balaton exonimája); az angol Warsaw (a lengyel Warszawa exonimája). De a magyar Szabadka a szerb Subotica névnek nem exonimája, mert a magyar nyelvet ott széles körben beszélnek.

Kettős névrajz. A névírás nyelve lehet nemzeti névrajz (a célközönség nyelvén, az ábrázolt terület nyelvé-től függetlenül), államnyelvi névrajz (az ábrázolt terület hivatalos nyelvű névalakjai), vagy kettős névrajz, amikor mindkét névalak olvasható a térképen. A második név általában az

2. ábra. Az *in Maps* sorozat két atlaszának (2009 és 2011) fedőlapja

3. ábra. A Magyarország nemzeti atlasza / National Atlas of Hungary (2018 és 2021) borítója

elsődleges név alatt zárójelben vagy kisebb betűkkel szerepel. Általános földrajzi térképeinken hagyományosan elsősorban a településnév-anyag igényli a kettős névrajzot, míg a domborzati nevek, a néprajzi és történeti-földrajzi tájnevek, illetve részben a víznevek, általában magyar alakjukkal olvashatók. A szerkesztő dönti el, hogy a földrajzi neveket milyen elvek alapján válogatja és a kettős neveket milyen sorrendben helyezi el a térképen (Gercsák 2021).

3.1 A Magyarország nemzeti atlasza 1967-es és 1989-es kiadása

A két kiadás főbb jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze.

Az 1989-es, vaskos kötet kartográfiai megjelenítése sokkal színvonalasabb, mint az 1967-esé. A színek informatívabbá teszik a térképeket, jóval gazdagabb a névrajz, ezen belül különösen több a természetföldrajzi név. Újdonsága az is, hogy tartalmazott egy kétlapos Magyarország és szomszédsága térképet, amely a Kárpát-medence környezetét is ábrázolta – ilyen az 1967-es atlaszban nem volt, hiszen az gyakorlatilag csak szigettérképeket közölt, azaz az országhatárnál vége volt mindennek.

Bár az atlaszok előszava nem adott semmilyen eligazítást arról, hogy a névmegírásokat milyen elv alapján érvényesítették, megállapítható, hogy mindkét nemzeti atlaszban kettős megírást alkalmaztak a településnevekre.

Első helyen mindig az endonima, az adott ország hivatalos nyelvén ismert név szerepel, alatta zárójelben következett a magyar alak, pl. Bratislava (Pozsony), Osijek (Eszék), Satu Mare (Szatmárnémeti), Uzsgorod (Ungvár), Wien (Bécs). A Kárpát-medence Magyarországon kívüli területein a magyar településnevek sok esetben hiányoznak (pl. Neusiedl am See, Hlohovec, Baia Sprie vagy Srbobran neve alól hiányzik a magyar Nezsider, Galgóc, Felsőbánya vagy Szenttamás alak), illetve a moldvai magyar helységnevek (pl. Bákó, Karácsonkő) egyáltalán nincsenek megírva. A térképeken a nem településnevek (táj-, hegy- és víznevek) minden esetben csak magyarul szerepelnek az országhatáron túl is (pl. Békási-víztározó, Csallóköz, Fertő, Gyimesi-szoros, Szinyák).

A diplomáciai kapcsolatokat ábrázoló térképeknél és felsorolásnál azonban eltértek a szerkesztők a mind a két atlaszban következetesen alkalmazott kettős névírástól. Az 1967-es kötetben a magyar képviseltek városnevei kizárólag helyi alakban olvashatók (pl. Bucureşti, New Delhi, Roma, Warszawa), magyar nevük nincs megírva. Ugyanígy jártak el a nem latin betűs írású nevekkal is, ahol az akkori nemzetközi átírást alkalmazták, pl. a görög Athíne, az arab El-Qahira, a perzsa Tehran esetében – kivétel azért akadt: a nemzetközi átírású Moskva helyett a magyar alakú Moszkva olvasható. Az 1989-es atlaszban a képviseltek jelölő térképen éppen fordítva

jártak el: a nevek csak magyar nyelvű alakokkal láthatók (pl. Bukarest, Róma, Újdelhi, Varsó). Ez utóbbi kötet, akkoriban igencsak meglepő módon, táblázatszerű összeállítást közölt a külföldön működő magyar nyelvű kiadókról, köztük számos olyat is felsorol, amelyek kiadványaihoz itthon csak körülményesen lehetett hozzájutni. A kiadók működési helyének megadásakor ismét kettős névrajzot alkalmaztak, de a térképeken követett eljárás megfordult, ugyanis a magyar név került az első helyre, míg az endonima zárójelben követte: Genf (Genève), Újvidék (Novi Sad), Ungvár (Uzsgorod).

Természetföldrajzi és tájneveink angol nyelven csak az atlasztérképeket magyarázó több tíz oldalas szöveges összeállításban olvashatók, ezért sajnos az angolra fordított nevek – főleg a nagytájnevek – egy részét nem könnyű az atlasz magyar névrajzú térképein azonosítani. A másik azonosítási gondot olyan következetlenség okozza, amely évtizedek óta végigvonul az országunkról kiadott angol nyelvű anyagokban: adott földrajzi objektum neve több változatban olvasható, sokszor még ugyanabban a kiadványban is, így a külföldi olvasó nem tudhatja, hogy ugyanarról a helyről van szó, csak más néven. Ez a hiba még a rangos kiadók gyakorlatában ma is előfordul. Az 1989-es atlaszban például az Alföld neve az angol nyelvű leírásokban Great Hungarian Plain és Great Plain alakokban olvasható; a Dunántúli-középhegységé pedig változóan Transdanubian Central Range, Transdanubian Hills, Transdanubian Mid-Mountains vagy Transdanubian Mountains.

3.2 Előkészület az új nemzeti atlasz kiadására (2009 és 2011)

A két kiadás főbb jellemzőit a 2. táblázat foglalja össze.

A szerkesztők fontosnak tartották, hogy mintegy két évtizeddel a rendszerváltás után a külföldi olvasók számára Magyarországról hiteles információ jelenjen meg térképes formában. Bár a névírási elveket nem foglalmazták meg tételesen, alapvetően a majd egy évtizeddel később megjelenő új nemzeti atlaszban leírtak szerint jártak el. A Kárpát-medencén

1. táblázat. Az 1967-es 1989-es nemzeti atlasz főbb adatai

	Magyarország nemzeti atlasza (1967)	Magyarország nemzeti atlasza / National Atlas of Hungary (1989)
Kiadó	Kartográfiai Vállalat a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából	Kartográfiai Vállalat a Magyar Tudományos Akadémia és a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium megbízásából
Méret, oldalszám	29,5 × 41,5 cm, 112 oldal	29,5 × 44 cm, 395 oldal
Nyelv	Magyar	Magyar és angol
Térképen ábrázolt terület	Magyarország, nagyon kevés regionális térkép; fejezetenként tömör szöveges elemzés	Magyarország és néhány regionális térkép, függelékben magyar és angol nyelvű szöveges elemzés. A térképi névrajz csak magyar nyelvű.
Névírás elve	Nincs magyarázat	Nincs magyarázat
Településnevek	Endonima és zárójelben magyar exonima	Endonima és zárójelben magyar exonima
Természetföldrajzi nevek	Magyarul	Magyarul
Névjegyzék	Nincs	Nincs

2. táblázat. A 2009-es és 2011-es atlasz főbb adatai

	Hungary in Maps (2009)	Magyarország térképeken (2011)
Kiadó	MTA Földrajztudományi Kutatóintézet	MTA Földrajztudományi Kutatóintézet
Méret, oldalszám	21,5 × 30 cm, 211 oldal	21,5 × 30 cm, 248 oldal
Nyelv	Angol	Magyar
Térképen ábrázolt terület	Magyarország, néhány regionális térkép; térképeket kísérő részletes szöveges elemzések	Magyarország, néhány regionális térkép; térképeket kísérő részletes szöveges elemzések
Névírás elve	Nincs magyarázat	Nincs magyarázat
Településnevek	Endonima, vagy angol exonima, ha létezik	Magyarul
Természetföldrajzi nevek	Endonima, vagy angol exonima, ha létezik	Magyarul
Névjegyzék	Nincs	Nincs

kívüli területek földrajzi neveinek a magyar alakjai is a nemzeti kultúra részei, amelyek nagyon gyakran történelmi, irodalmi vagy művészeti kapcsolatokat is tükröznek (pl. Isztambul, Krakkó, Párizs). Különösen a történelmi Magyarország neveinek életben tartásához egyedül a történelmi atlasz nem elegendő. Meggyőződésem, hogy amit Magyarországról angolul vagy más idegen nyelven adunk, az a honismeretet is szolgálja.

A 2009-es angol és a 2011-es magyar kiadású atlaszban szakítottak a települések kettős névrájzával, más megoldást alkalmaztak: az angolban csak az endonimákat tüntették fel, de ha az adott településnek létezik angol neve (ez nagyon ritka), akkor csak azt: Belgrade, Bucharest, Vienna, Warsaw. De pl. Pozsonynak nincs angol névváltozata, ezért a térképeken a szlovák endonima, Bratislava marad. Az angolban a cirill betűs ukrán nevek a nemzetközi átírás szerint jelennek meg (pl. Berehove, Uzhhorod, Vynohradiv), míg az ugyancsak cirill betűs szerb nevek a hivatalos latin betűs írásmód szerint (pl. Kanjiža, Šabac, Sombor).

A magyar nyelvű kötetben logikusan megfordult a rendszer: amennyiben a településnek létezik magyar neve, akkor a térképen csak az olvasható (pl. Bécs, Felsőőr, Karácsonkő, Pozsony). Azonban ha nincs magyar neve – például Przemysl, St. Pölten –, akkor értelemszerűen az endonima szerepel. A diplomáciai kapcsolatokat bemutató térképen a városnevek – akárcsak az 1989-es atlaszban – csak magyarul (pl. Belgrád, Varsó, Vatikán) szerepelnek. A cirill betűs nevek a magyar átírást követik (pl. Ivano-Frankivszk, Kolomija).

A Magyarországon kívüli tájnevek a magyar kötetben természetesen csak magyar névvel olvashatók, pl. Csallóköz, Kárpátalja, Kis-Kárpátok, Vereckei-hágó. Az angol nyelvű kiadásban a magyarországi és környéki területek földrajzi nevei angolul jelennek meg (pl. Carpathian Mountains, Danube-Tisza Interfluve, Great Hungarian Plain, Lake Velence, Transcarpathia, Verets'kyi Pass, Zala Hills). Ha az adott helynek nincs angol neve (pl. Hortobágy), akkor a helyi név olvasható. Sajnos a következetlenség okozta azonosítási probléma itt is tetten érhető, bár jóval kevesebb esetben, mint az 1989-es atlaszban. Néhány földrajzi objektum neve nem egységes, például ugyanarra a helyre vonatkozik a térképi Keleti-főcsatorna és a szövegben East Main Canal, a térképi Aggtelek karst és a leírásbeli Aggtelek Mountains, illetve az egyik térképen a Kisalföld, a másikon a Kisalföld és a Little Hungarian Plain név is szerepel, de a szövegben következetesen a Kisalföld olvasható.

3. táblázat. A 2018-as és 2021-es nemzeti atlasz főbb adatai

	Magyarország nemzeti atlasza Természeti környezet (2018) Társadalom (2021)	National Atlas of Hungary Natural Environment (2018) Society (2021)
Kiadó	MTA CSFK Földrajztudományi Intézet	MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
Méret, oldalszám	31 × 42,5 cm, 187, illetve 195 oldal	31 × 42,5 cm, 183, illetve 191 oldal
Nyelv	Magyar	Angol
Térképen ábrázolt terület	Magyarország, számos regionális térkép; térképeket kísérő részletes szöveges elemzések	Magyarország, számos regionális térkép; térképeket kísérő részletes szöveges elemzések
Névírás elve	Előszóban kifejtve	Előszóban kifejtve
Településnevek	Magyarul	Endonima, vagy angol exonima, ha létezik.
Természetföldrajzi nevek	Magyarul	Endonima, vagy angol exonima, ha létezik
Névjegyzék	Van	Van

3.3 A Magyarország nemzeti atlasza 2018-as és 2021-es kiadása

A két kiadás főbb jellemzőit a 3. táblázat foglalja össze.

A komoly nemzetközi közreműködéssel készített nemzeti atlasz egyedülálló újdonsága, hogy a *Természeti környezet* című kötet elindult kiadása nem csupán Magyarországra, hanem – ahol a szükséges adatok rendelkezésre állnak – a Kárpát-medencére és annak szomszédságára (a Kárpát-Pannon-térségre, tizenkét ország kb. félmillió km²-nyi területére, 34 ezer településére) vonatkozóan mutatja be a természet, a társadalom és a gazdaság dinamikus térszerkezetét.

A főszerkesztő, Kocsis Károly két lényeges fogalmi meghatározást is közöl az előszóban, élesen megkülönböztetve a Kárpát-medence és a Pannon-medence fogalmát: a Kárpát-medence a történelmi-kulturális hazát, a történelmi államterületet jelenti, míg a Pannon-medence földtudományi, természeti fogalom, és az Alpok, a Kárpátok, valamint a Dinaridák közötti tényleges medencét jelöli. Kitér a földrajzi nevek megírásának a kérdésére is. Megállapítja, hogy

- az anyanyelvi szókészlet fontos részei a földrajzi nevek, melyek védelméről főként a térképek gondoskodhatnak;
- a magyar földrajztudomány és térképészet mindig meghatározó szerepet játszott a nemzet- és honismeret fejlesztésében, a magyarságról és az országról alkotott kép formálásában;

- a földrajzi (pl. domborzati, vízrajzi, táj- és település-) neveket ezért – államhatároktól függetlenül – a magyar nyelvű kötetek általában magyarul használják, a határainkon kívül fellelhető földrajzi nevek idegen nyelvű megfelelői pedig az egyes kötetek végén magyar és idegen nyelvű névjegyzékben szerepelnek.

Az angol nyelvű olvasók számára az atlasz előszavában a főszerkesztő felhívja a figyelmet arra, hogy

- az atlasz számos tematikus térképe nemcsak a modern Magyarországot, hanem annak természeti és társadalmi környezetét is bemutatja;
- a településnevek és a természetföldrajzi nevek elsősorban angolul szerepelnek, vagy ha ilyen nem létezik, akkor az adott ország hivatalos nyelvén¹;
- azokban a régiókban, ahol egy etnikai kisebbség aránya meghaladja a 10%-ot, a térképek a kisebbség nyelvén is tartalmazzák a földrajzi neveket;²
- az angol nyelvű földrajzi neveknek az adott országban használt megfelelői az angol és külföldi helynevek mutatójában megtalálhatók az egyes kötetek végén.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az atlasz kiadásainak földrajznév-használata megmarad a tíz évvel korábban kidolgozott névrajzi elveknél, azaz a magyar kötetben – ugyanúgy, mint a 2011-es atlaszban – a Magyarországon kívüli település- és tájnevek magyar alakban olvashatók (pl. Eszék, Gráci-medence, Visztula). Az angol nyelvű kötetben azonban a szerkesztők olyan lényeges változást érvényesítettek, amely nemzetközi szakmai körökben is figyelmet keltett: ha a magyar népesség aránya valamely határon túli településen vagy területen eléri a 10%-ot, akkor a település, a táj, a természetföldrajzi alakzatok (vizek, hegyek) neve magyarul is szerepel (pl. Bečej és Óbecse, Rimava és Rima, Saca és Mező-havas).

¹ Néhány térképen, ahol a névsűrűség megengedi, az angol exonima nem az endonima helyett szerepel, hanem azzal együtt, pl. Vienna/Wien.

² Az atlasz csak a magyar kisebbség esetén használta következetesen ezt a névadási elvet.

A szerkesztők a magyarországi és környéki területek földrajzi neveit végre következetesen használják angolul: összhangban van a térképi névrajz a leírásokban szereplő nevekkal, és nem fordul elő, hogy valamely név több változatban szerepel. Rögzítették, hogy a sajátos magyar *középhegység* szakszót tulajdonnevekben angolul a Range fejezi ki, és nem az irodalomban sűrűn előforduló Central Mountain, Central Range, Medium Mountains, Middle Mountains, Midmountains, Mountains stb. Egy másik, a leírásokban rendkívül sokszor szereplő név a Duna-Tisza köze nagytáj, amely szerkezet újabb példa a sajátos magyar névadásra. Ennek a szakirodalomban elterjedt angol nyelvű alakjai a Danube-Tisza Interfluve, Duna-Tisza köze region, illetve a körülírással region Duna-Tisza köze, plain between the Danube and Tisza rivers stb. A nemzeti atlasz a tájnevekben előforduló *köze* szó angol megfeleltetésére a fentieknél nemcsak az egyszerűbb, de jóval kifejezőbb

Midland kifejezést használja (pl. Danube-Tisza Midland, Körös-Maros Midland).

Magyarország nemzeti atlaszának angol nyelvű kötete révén első ízben született meg egy Magyarország és a Kárpát-Pannon-térség egészére vonatkozó tájbeosztás teljes angol nyelvű terminológiája. Kimondható, hogy az angol nyelvű kötet iránytű lehet azok számára, akik angol nyelven közölnek írásokat Magyarország és tágabb környezete földrajzáról, és bizonyosan azoknak az oktatóknak is, akik a két tanítási nyelvű iskolákban angol nyelven tanítják a földrajzot, de eddig nem állt rendelkezésükre magyar-angol földrajzinév-szótár.

4. A földrajzinév-használat térképi változásai

A 4., 5. és 6. táblázat földrajzinév-típusok példájával foglalja össze az 1967–2021 között megjelent atlaszok névhasználati gyakorlatát.

4. táblázat. Településnevek

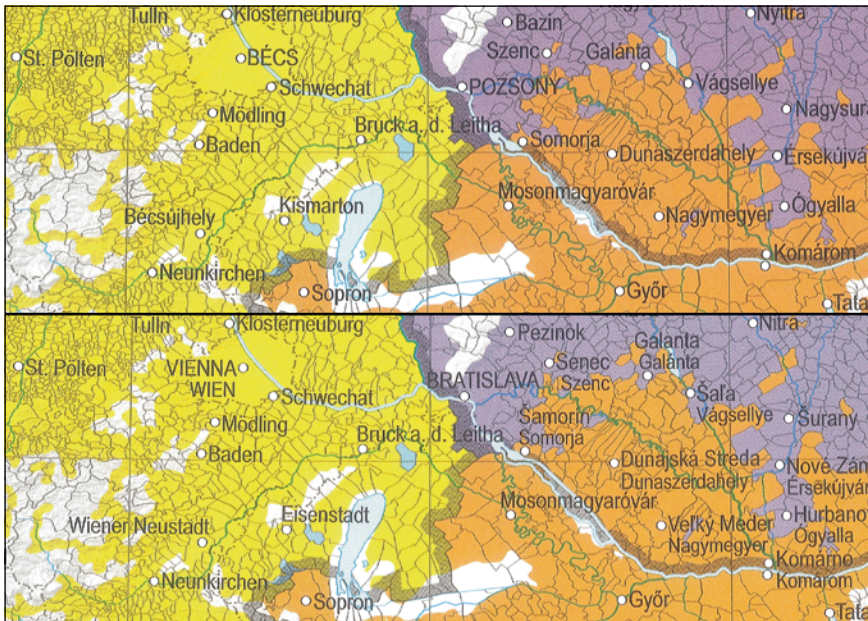
Kiadás	Wien	Bratislava	Beperöbe
1967 (HU)	Wien (Bécs)	Bratislava (Pozsony)	Beregovo (Beregszász)
1989 (HU/EN)	Wien (Bécs)	Bratislava (Pozsony)	Beregovo (Beregszász)
2009 (EN)	Vienna	Bratislava	Berehove Beregszász
2011 (HU)	Bécs	Pozsony	Beregszász
2018, 2021 (HU)	Bécs Wien*	Pozsony Bratislava*	Beregszász
2018, 2021 (EN)	Vienna Wien*	Bratislava	Berehove Beregszász

5. táblázat. Víznév, szigetnév és hágónév

Kiadás	Duna	Žitný ostrov	Craiului Pass
1967 (HU)	Duna	Csallóköz	Király-hágó
1989 (HU/EN)	Duna	Csallóköz	Király-hágó
2009 (EN)	Danube	Žitný ostrov	Bucea Pass
2011 (HU)	Duna	Csallóköz	Király-hágó
2018, 2021 (HU)	Duna	Csallóköz	Király-hágó
2018, 2021 (EN)	Danube	Žitný ostrov (Csallóköz)	Craiului Pass

6. táblázat. Hegységnevek és tájnév

Kiadás	Фрушка Гора	Munții Giurgeu	Duna-Tisza köze
1967 (HU)	-	-	Duna-Tisza köze
1989 (HU/EN)	Fruška Gora	Gyergyói-havasok	Duna-Tisza köze
2009 (EN)	Fruška gora	Ghiurgeu Mts.	Danube-Tisza Interfluve
2011 (HU)	Tarcal-hegység	Gyergyói-havasok	Duna-Tisza köze
2018, 2021 (HU)	Tarcal-hegység	Gyergyói-havasok	Duna-Tisza köze
2018, 2021 (EN)	Fruška gora	Giurgeu (Gyergyó) Mts.	Danube-Tisza Midland

4. ábra. Névhasználat a magyar (fenn) és az angol (lent) nyelvű kiadásban

(Az oszlopfőben a földrajzi név a helyi hivatalos nyelven szerepel; HU = magyar nyelvű kiadás; EN = angol nyelvű kiadás; * = névváltozat, de csak ha a térkép méretaránya megengedi.)

A 4. ábra felső térképén figyelhetjük meg pl. Bécs, Pozsony és Komárom csak magyar nyelvű megírását (ez utóbbi két jellel, de egy névvel szerepel). Az alsó, angol nyelvű térképen viszont ugyanezek a nevek részben másként olvashatók. Vienna/Wien: Bécsnek van angol neve, német neve, és van magyar neve is, de a magyar népesség aránya nem éri el a 10%-ot. Bratislava: Pozsonynak van szlovák neve, de nincs angol neve, ellenben van magyar és német neve, ám a magyar nyelvű népesség aránya nem éri el

a 10%-ot. Komárno/Komárom: a szlovák Komarnónak van magyar neve, és a népesség több mint 10%-a magyar nyelvű.

A földrajzi neveket a magyar nyelvű kötetek magyarul használják, azonban a határainkon kívül fellelhető helynevek idegen nyelvű megfelelőit a kötetek végén névjegyzék tartalmazza (7. táblázat). Az angol nyelvű kiadásokban az angolul írt földrajzi nevek helyi alakjai névjegyzékben azonosíthatók (8. táblázat).

5. Nemzetközi elismerések

2019-ben a Nemzetközi Térképészeti Társulás tokiói konferenciáján az „Atlasz” kategóriában a *National Atlas of Hungary – Natural Environment* gazdag tartalma és

7. táblázat. Részlet az atlasz 2018-as Természeti környezet kötetének névjegyzékéből

Alacsony-Tauern	Niedere Tauern (A)
Alföld	Marea Câmpie Ungară, Câmpia Tisei (RO), Тисо–Дунайська низовина (UA), Velika mađarska nizina (HR, SRB), Velká Dunajská kotlina, Velká uhorská nížina, Dolná zem (SK)
Almás-hegység	Munții Almăjului (RO)
Alpokalja	Östliches und Südöstliches Alpenvorland (A), Predalpe (SLO)

8. táblázat. Részlet az atlasz 2018-as Natural Environment kötetének névjegyzékéből

Balaton Uplands	Balaton-felvidék (H)
Bohemian Massif	Massif Česká vysočina (CZ), Böhmisches Massiv (A)
Bucharest	București (RO)
Carpathian Basin	Kárpát-medence (H), Karpathenbecken (A), Karpatská kotlina (SK, CZ, SLO), Карпатський басейн (UA), Bazinul Carpatic (RO), Karpatski basen (SRB), Karpatski bazen (HR)

elegáns kivitele alapján elnyerte az első díjat. A nemzeti atlasz következő – a Kárpát-medence társadalmi összefüggéseit bemutató Society – kötete is rangos elismerésben – közönségdíjban – részesült 2021-ben a Nemzetközi Térképészeti Társulás firenzei konferenciáján. Az érdeklődő szakmai nagyközönség megítélése szerint a kötet kiemelkedett a világ szinte valamennyi rangos kartográfiai és geoinformatikai műhelyéből származó, több mint 380 pályamű közül.

Hivatkozások

- Bölcskei A. – Farkas T. – Slíz M. (szerk.) 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala – Budapest.
DOI: [10.26546/5061110.1](https://doi.org/10.26546/5061110.1)
- Gercsák G. 2021. Kettős névrajz a magyar atlaszokban. In Nagy S. I. (szerk.): *A nyelvtudomány aktuális kérdései. Tanulmányok Nyomárkay István emlékére*. MTA Modern Filológiai Társaság, Budapest. pp. 200–213. ISBN 978-963-508-968-0
- Kocsis K. (főszerk.) 2018a. *Magyarország nemzeti atlasza. Természeti környezet*. MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest.
- Kocsis, K. (EIC) 2018b. *National Atlas of Hungary. Natural Environment*. Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Astronomy and Earth Sciences, Budapest.
- Kocsis K. (főszerk.) 2021a. *Magyarország nemzeti atlasza. Társadalom*. MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest.
- Kocsis, K. (EIC) 2021b. *National Atlas of Hungary. Society*. Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Astronomy and Earth Sciences, Budapest.
- Kocsis, K. – Schweitzer, F. (Eds.) 2009. *Hungary in Maps*. Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- Kocsis K. – Schweitzer F. (szerk.) 2011. *Magyarország térképeiben*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Pécsi M. (főszerk.) 1989. *Magyarország nemzeti atlasza*. Kartográfiai Vállalat, Budapest.
- Radó S. (főszerk.) 1967. *Magyarország nemzeti atlasza*. Kartográfiai Vállalat, Budapest.

Dr. Gercsák Gábor
ny. egyetemi docens

ELTE IK Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet
gercsak@map.elte.hu